

הפקולטה לחינוך מוזיקאלי - מכללת לוינסקי לחינוך

תכנית קונצרטים

סיפור

חוברת למורה

כתיבה ועריכה: ד"ר דן שגיב

William Tell (Guillaume Tell) – Overture

By Gioachino Rossini

וילהלם טל – הפתיחה לאופרה

מאת – ג'ואוקינו רוסיני

רקע ליצירה:

רוסיני (1792-1868) היה בשיא הקריירה המוזיקאלית שלו בשנת 1829, עם פרסומה של האופרה האחרונה פרי עטו – "וילהלם טל". האופרה נחלה כישלון צורב, על אף שגם רוסיני, גם המבקרים וגם גדולי המוזיקאים של פריז ראו בה את פסגת יצירתו (ליברית האופרה נכתבה בשפה הצרפתית). האופרה, ככל הנראה, לא תאמה את טעמו של הקהל ואת ציפיותיו מרוסיני, גדול מלחיני האופרה בופה של זמנו (די לציין שתי אופרות גדולות שלו דוגמת "הספר מסביליה ו"לה צ'רנטולה").

"וילהלם טל", בניגוד לסגנונו המוכר, הנה אופרה דרמטית ורצינית באווירתה, ארוכה מאוד (שש שעות בממוצע לביצוע), והיה קשה ביותר להביאה לידי ביצוע שלם (רוסיני עצמו דאג לקיצורה). בניגוד לרבות מיצירותיו של רוסיני בהן נהג לשחזר מלודיות של עצמו (או של אחרים), באופרה הזו הוא הרחיק לכת והתגלה כמלחין בעל תעוזה מלודית והרמונית כאחד. תזמוריו היו מלאי דמיון ותפקידי הזמרים היו מאתגרים ביותר בשל המיומנויות הטכניות להן נדרשו.

האופרה, שלא נחלה הצלחה יתרה, נותרה בתודעת חובבי האופרה והמוזיקה הקלאסית בזכות הפתיחה הידועה. הפתיחה לאופרה זו היא למעשה אחת מגולות הכותרת בהלחנה התואמת לז'אנר הגרנד אופרה הצרפתי. רוסיני היה ממובילי הדרך בז'אנר זה במאה ה-19, בעיקר בשל שילוב דרך המחשבה הסימפונית לאורכה של האופרה ובמיוחד בפתיחתה. הפתיחה ארוכה (כ-12 דקות לביצוע), וכתובה כפואמה סימפונית תוכניתית רב-פרקית: פרלוד, "סופה", "קריאה לפרות" ו"דהירת הסוסים".

הפתיחה מתחילה בקטע איטי ועדין, כנראה מתוך כוונתו של רוסיני לצייר תמונת נוף של בוקר על הרי שוויץ. לאחריה קטע מהיר יותר, תמונה כפרית ומנגינת הרים נוגה. לבסוף יעלו תרועות החצוצרה המוכרות, המתארות את ניצחונם של חיילי שוויץ בסיום הגרנדיוזי והמלהיב. ניתן לומר שהפתיחה הידועה מקפלת באופן תמציתי את כל סיפור העלילה של האופרה וסיפורו של וילהלם טל. בנוסף, עולה כי בפתיחה מובע שוב תהליך המחשבה של האידיאל הרומנטי – פסטורליה, דיכוי, התקוממות וניצחון.

המיתוס של "וילהלם טל":

דמותו של וילהלם טל קשורה בדמות היסטורית-מיתולוגית, המסמלת יותר מכל את מאבקם של העמים ששהו באזור שוויצריה לעצמאות ולכבוד עצמי. על-פי המיתוסים השונים, טל חי במהלך המאה ה-14 במחוז קנטון אורי שהיה לחלק מהקונפדרציה השוויצרית (מספר נסיכויות קטנות שחברו יחדיו לשלטון משותף). באותם ימים מלכי בית-הבסבורג שלטו באזורים רבים באירופה לרבות אוסטריה. שליט אוסטריה ביקש לספח תחת אזור השפעתו גם את מחוזות שוויץ, וניסיונות הסיפוח נעשו כמה וכמה פעמים.

בהתאם לסיפור האגדה, טל היה איכר פשוט, אך רב-אומן בכל הקשור לשימוש בחץ וקשת. בתחילת המאה ה-14 כבר היו הניסיונות הראשונים להשתלט על מחוז קנטון אורי. כשהגיע המושל האוסטרי, הרמן גסלר, לבירת אורי, הוא הציב מוט בכיכר השוק והניח עליו כובע. הוא דרש שכל העובר אל מול המוט ישתחוה אליו. טל, שהיה בעל חוש צדק וכבוד עצמי מפותח, סרב להשתחוות ונעצר מיד. לטל ניתנו מיד שתי בררות – האחת לירות חץ לעבר תפוח שיוצב על ראש בנו, והשנייה – למות בהוצאה להורג. טל בחר בברירה הראשונה, וב-18 לנובמבר 1307 הצליח לפגוע בתפוח שהיה על ראש בנו ולחצותו לשניים. מסופר שבהמשך היה זה טל שנקם והרג את גסלר העריץ.

שמו של טל וסיפורו המיוחד עשו להם כנפיים, ויש האומרים שמורל השוויצרים התרומם מאוד בעקבות ניצחונו של טל, מה שהביא להתקוממות העממית ולניצחון בקרב מורגנטן בשנת 1315, בו השוויצרים תבעו את עצמאותם ואת סילוקם של האוסטרים. שמו של טל וסיפורו אינם אלא מיתוס עממי שהפכו לסמל המעורר את שאיפתם של אנשי היום יום להדרת כבוד לאומית ולעצמאות. לא ברורה מידת מהימנותו של הסיפור, אך הוא הופץ והפך לפולקלור בקרב עמי אירופה הצפוניים במהלך המאה ה-16. ניתן למצוא סיפורים רבים נוספים בגרמניה, דנמרק ואנגליה העוסקים באיש הפשוט שמצליח לפגוע בעזרת חפץ קטנטן במטרה כלשהי ולהתקומם כנגד טיראן (עם דמיון בולט לסיפור דוד וגולית).

ישנם חוקרי סיפורי עמים הטוענים שהמיתוס של טל חסר כמה עובדות היסטוריות חשובות, ובראשן שלטל היו שני בנים – וולטר ואדם. בהתאם לסיפור, כנראה ההיסטורי, טל אכן הצליח לפגוע בתפוח שהיה על ראשו של וולטר, אך גם אדם נאלץ לעמוד אל מול חציו של אביו עם התפוח על ראשו, אך טל פגע בו בגרון והרגו.

המיתוס של טל שב וצף בזירה התרבותית במהלך המאה ה-19, עת אנשי הרומנטיקה שבו למיתוסים וסיפורי עמים מימי הביניים המעידים על התעוררות לאומית. מלבד האופרה של רוסיני, נכתבה אופרה נוספת אודות וילהלם טל בידי המלחין הבלגי אנדרה גרטרי; שילר כתב מחזה הנושא את אותו שם, ואפילו סלבדור דאלי הקדיש לוילהלם טל שלושה ציורים.

ניתוח מבנה היצירה והמוטיבים המרכזיים:

החלק האחרון של האוברטורה – "דהירת הסוסים" כתוב בטמפו מהיר מאוד (אלגרו ויואצ'ה) ומלא חיים. היצירה מרשימה מאוד מכל היבט – תזמור, מבנה היצירה, הוירטואוזיות הקומפוזיטורית, המקצבים המהירים, ורמת האינטנסיביות של היצירה שאינה פוסקת מרגע הפתיחה ועד הסיום המרהיב במיוחד. מרבית היצירה מבוססת על מוטיב דהירת הסוסים שמופיע עם פתיחתה של היצירה. הרצף המהיר של קדמת חלקי השש-עשרה החוזרים בעיקשות שוב ושוב לאורך כל היצירה, הם אלו שמעניקים את תחושת האחידות, כמעין מוטיב חוזר או נושא גרעיני (להלן – מוטיב "דהרת הסוסים"). המשקל הוא זוגי, 2 רבעים לתיבה, וקדמת חלקי השש-עשרה מעניקה את תחושת התנופה והדהירה.

מבנה היצירה –

פתיחה - היצירה נפתחת בתרועות חצוצרה חגיגיות, ובה בעת מוצג המוטיב המרכזי של דהירת הסוסים שישמע לאורך כל היצירה.

The image shows a musical score for the 'Horse Race' section of the overture. The score is written for several brass instruments: Cor. (Cornet), Trombe (Trumpet), Cor. ingl. (English Horn), Cor. (Cornet), Trombe (Trumpet), and Tromb. (Trombone). The music is in 2/4 time and features a driving, rhythmic pattern characteristic of the 'Horse Race' motif. The score includes dynamic markings such as *ff* (fortissimo) and *f* (forte). The notation includes various rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests. The score is presented in a standard musical notation format with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature of 2/4.

- נושא ראשי (A1) – בן 16 תיבות, 8 תיבות החוזרות פעמיים. מוטיב דהרת הסוסים

מופיע בו לאורך כל אורכו, וזהו הנושא הידוע והמוכר:

- נושא שני (A2) – אף הוא בן 16 תיבות, ואף הוא בנוי מ-8 תיבות החוזרות

פעמיים. בנושא זה שזור היטב מוטיב דהרת הסוסים, והוא מהווה סוג של המשך

לנושא המרכזי:

Handwritten musical score for V.I, V.II, Viola, Cello, and C.B. in G major, 4/4 time. The score shows six measures of music with various rhythmic patterns and dynamics.

- מעבר – מיד עם תום הנושא השני יופיע מעבר מהיר בכינור הראשון, ומעליו מנגינה קצרצרה בקרנות.
- נושא ראשי (A1) – יחזור במדויק
- נושא שלישי (A3) – חומר תמטי חדש, בו נשמעת התעצמות יתרה של התזמרת ודחיסותה של המלודיה בכלי הקשת. גם נושא זה יופיע באופן סימטרי במבנה של 8 תיבות החוזרות פעמיים (16 תיבות):

Printed musical score for V.I, V.II, Viola, Cello, and C.B. in G major, 4/4 time. The score shows six measures of music with various rhythmic patterns and dynamics. The first measure is marked "ff" and the second measure is marked "Tutta forza".

Printed musical score for V.I, V.II, Viola, Cello, and C.B. in G major, 4/4 time. The score shows six measures of music with various rhythmic patterns and dynamics.

”גשר” – סולו כינור ארוך. מעבר וירטואוזי של כינור ראשון המנגן לבדו סולו מרשים ומהיר.

לאחר הגשר, יחזרו הנושאים שנוגנו בחלק הראשון של היצירה: נושא שלישי (A3) נושא שני (A2) מעבר קצר ונושא ראשי (A1). סדר הופעת הנושאים בחלק השני הוא הפוך לסדר הופעת הנושאים בחלק הראשון, כך שהנושא האחרון המנוגן בפרק הוא למעשה הראשון. הפרק מסתיים ב”גרנד קודה” – סיום בו מתרחשת התלהטות יצרים מוחלטת.

לסיכום: פתיחה --- A1, A2, מעבר, A1, A3 --- גשר -- A2, A3, מעבר, A1 --- קודה

הצעות לפעילות:

סיפור ודין:

רצוי שלימוד יצירה זו יערך לאחר קיומו של שיעור מקדים העוסק ב**דמותו של וילהלם טל כדמות היסטורית וכמיתוס** – עיסוק בסמלים עממיים שעם הזמן הופכים לנחלת הכלל, ומהי התחושה שהם מעוררים אצל רבים עקב סיפורם (בייחוד כשהם פורעי חוק...). ניתן להזכיר את סיפור דוד וגוליית, ולעסוק בדומה ובשונה. דמויות של גיבורים עממיים נוספים שניתן להזכיר – רובין הוד, טיל אוילנשפיגל, מולאן, זיגפריד ועוד.

מעבר לכך – דמותו של וילהלם טל היא דמות שבבסיסה ארכיטיפ של גיבור עממי – אדם צעיר ופשוט, בעל כשרון ומיומנות, שאינו חושש מפני בעלי השררה והסמכות. הסיפור בנוי כאגדה עממית, ועל כן כדאי לספר את סיפורו של טל כאגדה, וללוות את הסיפור בתיאורי נוף, פרטי לבוש ולהשתמש בתמונות לצורך המחשה (ציור סצנת התפוח מצורף בהמשך).

האזנה:

לאחר שהתלמידים בקיאים ברקע הסיפור, ניתן לעבור לחלק המהנה – לבושו של וילהלם טל, רכיבה על סוסים ומשחק בחץ וקשת. אמצעי המחשה יקבעו בהתאם לרצונו ומאמצו של המורה, אך כל אמצעי המחשה יוכל להועיל להגברת תחושת המשחק. ניתן להיעזר בכל אלה גם תוך משחק בפנטומימה, ולבסוף לעבור לחלק המחבר בין הסיפור לבין היצירה.

להזכירכם, מבנה היצירה הוא:

פתיחה --- A1, A2, מעבר, A1, A3 --- גשר --- A3, A1, מעבר, A1, A3 --- קודה

להלן תנועות (בישיבה) המוצעות עבור החלק הראשון של היצירה:

פתיחה – וילהלם טל מתכונן לרכיבה – מתלבש, מכין את הקשת והחצים, עולה על הסוס

A1 - תנועות של דהירה בעזרת הידיים – שלוש דהירות והפסקה בכל פעם. אחרי הדהירה השלישית, כשהסוס "צוהל", ובהתאם לסיום המשפט המוזיקאלי - הידיים עולות מעלה בצהלה.

A2 – תנועת לאסו ביד ימין, ובחלק השני של המשפט לאסו ביד שמאל.

מעבר - וילהלם טל מתנקה, שותה מים, מלטף את הסוס ומתכונן לדהירה פעם נוספת.

A1 – חזרה על אותם תנועות של משפט מוזיקאלי זה.

A3 - הידיים עולות אל מרכז הראש ומניחות תפוח דמיוני. מיד לאחר מכן, בחלק השני של המשפט המוזיקאלי מכוונים חץ לתפוח של חברים שנמצאים בסביבתנו בכיתה ו"יורים" לעברו.

על בסיס תנועות אלו ניתן להוסיף **עבודה עם מטפחת**, שיכולה להפך לבנדנה או למגבת לניקיון במעבר אחרי המשפט השני. המטפחת יכולה להפך לתפוח במשפט השלישי, ונניח אותה על ראשינו.

המשך העבודה התנועתית יכולה להוסיף ולהיות בישיבה. להלן תמצית הנושאים המופיעים ביצירה (שימו לב, לא לפי הסולם המקורי):

The image shows three staves of musical notation. The first staff is labeled 'נושא ראשון' (Subject 1) and contains measures 7 through 14. The second staff is labeled 'נושא שני' (Subject 2) and contains measures 15 through 28. The third staff is labeled 'נושא שלישי' (Subject 3) and contains measures 31 through 39. Each staff includes a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 4/4 time signature. The notation includes various rhythmic values, accidentals, and dynamic markings.

ישנן כמה דרכים לעבודה תנועתית/קצבית – **טפיחה בשני הידיים על הירכיים ונגינה קצבית בהתאם לקצבי המלודיה** באופן מדויק (יש לתרגל ממקצב איטי למהיר – ניתן להיעזר בקצבי התרגול). לאחר התרגול נוכל לנסות להקיש יחד עם היצירה עצמה.

דרך נוספת – **התייחסות אך ורק לדגשים המופיעים בתווים לעיל**. כדאי לעשות גם בדרך זו, מאחר ובשלב התזמור תהיה התייחסות נוספת לדגשים אלה. בדרך זו התלמידים כבר יתרגלו את שצפוי להם בנגינתם על כלי ההקשה. שימו לב – סימון תחתון מתייחס לטפיחה על ירך, סימון עליון להקשת אצבעות (או מחיאת כף).

תנועה במרחב:

באם יש אפשרות, כדאי לפעול עם התלמידים בהתאם לרוחה החיה של היצירה, ולכוונת המשורר – דהירת סוסים. בהתאם לתנועות שנלמדו עד כה, ניתן ליצור פעילות במרחב. ניתן גם לצייד את התלמידים במטפחות שנתנו בישיבה לטובת פעילות זו:

פתיחה – מתכוננים על גבם של הסוסים.

A1 – יוצאים לדהירה חופשית במרחב בעזרת צעדי רדיפה.

A2 – עוצרים במקום, לאסו ביד ימין וביד שמאל, בהתאם לנלמד בשלב המראה.

מעבר – "יורדים" מהסוסים, שותים מים, מתנקים, עולים מהר בחזרה.

A1 – דהירות סוסים

A3 – עצירה, חלק יניחו תפוח על הראש, חלק ירו בתפוח חץ. לסכם מראש מי הוא מי.

גשר – התלמידים יושבים. אחד התלמידים או שניים עוברים בניהם ו"אוספים" את התפוחים מהראש.

A3 – התלמידים נעמדים וחוזרים על תרגיל התפוח והחץ, רק מחליפים תפקידים

A2 – אותה פעילות ככתוב מעלה

מעבר - אותה פעילות ככתוב מעלה

A1 – אותה פעילות ככתוב מעלה

קודה – המשך דהירה ללא הפסקה ויריית חצים באופן חופשי

תזמור:

התזמור יהיה מקביל לחלוטין לפעילות שהוצעה קודם. עתה, שימו לב, יש להחליף את ההקשה בכלי נקישה. גם עתה, כדאי לעבוד עם קבצי התרגול ובאופן הדרגתי מבחינת מידת המהירות. בשלב הראשון – **יש לנגן את כל הדגשים בעזרת כלי אחד**, ובשלב השני – **חלוקת הכיתה לשתי קבוצות** – כלי נמוך (תוף) וכלי גבוה ומרשרש (פעמון או מרקס). שימו לב לדגשים – הסמן העליון לכלי הגבוה, הסמן התחתון לכלי הנמוך:

The image shows a musical score for three stanzas of a song. Each stanza is labeled 'נושא ראשון', 'נושא שני', and 'נושא שלישי' respectively. The score is written in 4/4 time and includes first and second endings for each stanza. The first stanza starts at measure 7, the second at measure 15, and the third at measure 31. The score is written in a single system with two staves per stanza.

נגינה בחליליות ומטלפונים:

לפניכם התווים של היצירה במלואה, ובהתאם לסדר הופעת הנושאים במקור. הסולם הועבר לסולם נוח לנגינה בחלילית (פה מז'ור), והקצב בערכים כפולים מהמקור. לרשותכם קובץ תרגול מלא. שימו לב לדגשים (המלצה בלבד) שעל-גבי דף התווים לצורך שילוב המטלופונים או הפעמונים המלוודיים:

וויליאם טל - הפתיחה

רוסיני

The musical score is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. It consists of ten staves of music. The first staff begins with a double bar line and a repeat sign, followed by the first ending. The second staff contains the first ending (1.) and second ending (2.) for the first section, with a measure rest in the second ending. The third staff continues the first section with a first ending. The fourth staff contains the second ending (2.) for the first section. The fifth staff begins the second section with a first ending (1.) and second ending (2.), with a measure rest in the second ending. The sixth staff continues the second section with a first ending (1.) and second ending (2.), with a measure rest in the second ending. The seventh staff continues the second section with a first ending (1.) and second ending (2.), with a measure rest in the second ending. The eighth staff continues the second section with a first ending (1.) and second ending (2.), with a measure rest in the second ending. The ninth staff continues the second section with a first ending (1.) and second ending (2.), with a measure rest in the second ending. The tenth staff continues the second section with a first ending (1.) and second ending (2.), with a measure rest in the second ending.

נושא ראשון

7

13

19

25

32

40

47

53

נושא שני

נושא שלישי

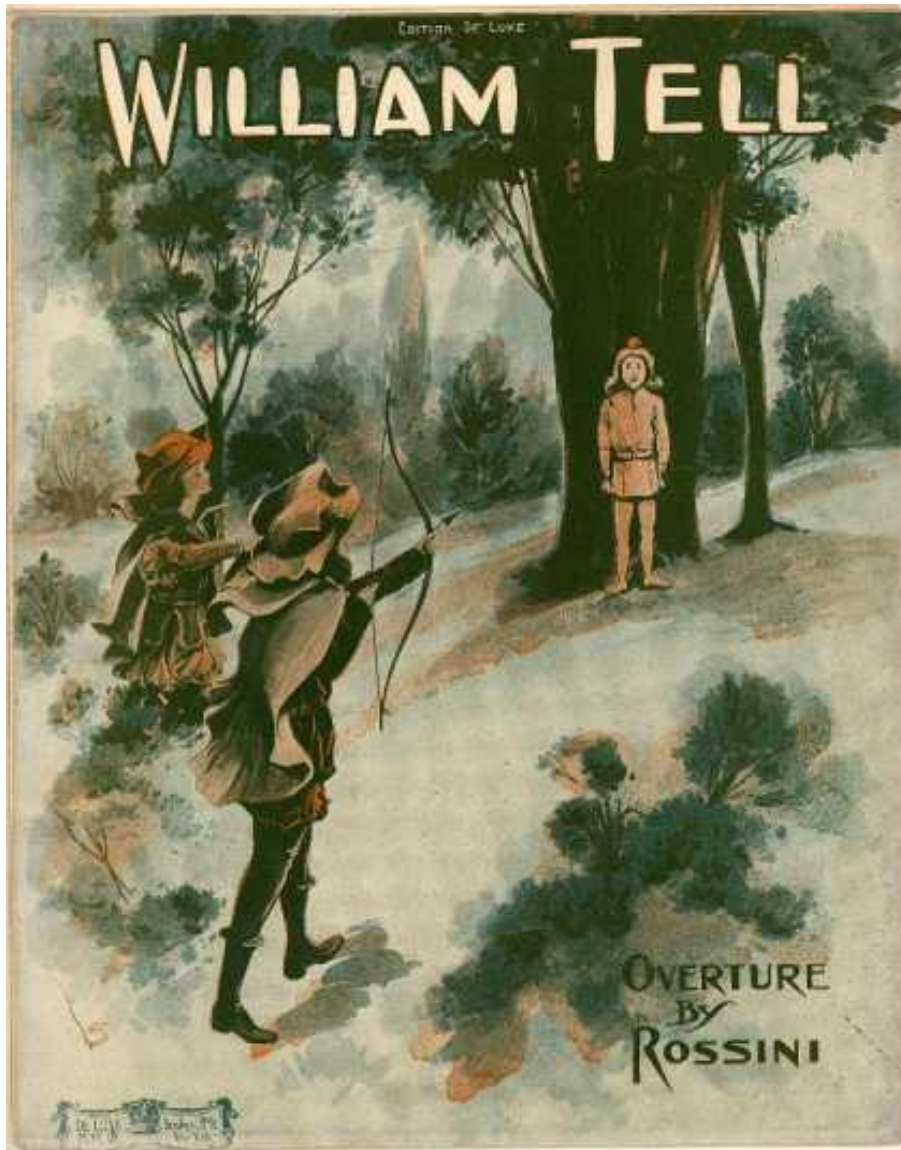
נושא שני

נושא ראשון

CHORUS OF LADIES

WILLIAM TELL

OVERTURE
By
ROSSINI

